

Darja Mihelič:

Petdeseta obletnica Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU

Zgodovinski inštitut Milka Kosa je leta 2022 praznoval več okroglih jubilejev, povezanih z njim: 75, 50 in 45-letnico. V okviru Inštituta za zgodovino Akademije znanosti in umetnosti je bila 1947 ustanovljena Sekcija za občo in narodno zgodovino. Upravnik inštituta in načelnik sekcije je postal akad. Milko Kos. S sklepom predsedstva akademije je 1972 sekcija postala samostojen inštitut z imenom Inštitut za občo in narodno zgodovino, ki je bil 1977 po svojem idejnem očetu preimenovan v Zgodovinski inštitut Milka Kosa. V letu 2022 je minilo tudi 130 let od rojstva in 50 let od smrti akad. Milka Kosa (12. 12. 1892 – 24. 3. 1972). Lanskoletni jubileji so bili pobuda za ta spominski zapis.

Zametki inštitutov

Mlada, leta 1938 ustanovljena Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani se je po drugi svetovni vojni iz prvotne zasnove preoblikovala po sovjetskem zgledu.¹ V Začasni uredbi o Akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani iz 6. septembra 1945, beremo: »Za pravilno upravljanje, obravnavanje in usmerjanje znanstvenih ali umetniških prizadevanj Akademija ustanavlja in upravlja v okviru razpoložljivih sredstev raziskovalne znanstvene institute s primernim številom znanstvenih sodelavcev (aspirantov, kandidatov za akademjski doktorat itd.).« Pri delu v oddelkih in odborih razredov so smeli sodelovati tudi plačani nečlani Akademije.²

Delokrog Akademije je zajemal znanstvena raziskovanja v inštitutih in kolektivna dela v komisijah, objavo doseženih rezultatov ter skrb za pridobitev in vzgojo novih mladih znanstvenih in umetniških delavcev.³ Akademija je že v letu 1945 ustanovila kemični raziskovalni inštitut ter osnovala 11 delovnih odborov in komisij. Odbor za objavo srednjeveških urbarjev Slovenije in Odbor za historično-topografski leksikon srednjeveške Slovenije sta skupaj z Odborom za umetnostno zgodovinsko raziskovanje in

Akademik Milko Kos, po katerem se imenuje Zgodovinski inštitut.

Arheološko komisijo sestavljala segmenta kasnejšega Inštituta za zgodovino.

Zakon o Slovenski akademiji znanosti in umetnosti iz 1948 določa, da pri izvrševanju nalog Akademije, njenih zavodov in ustanov lahko sodelujejo tudi zunanji strokovnjaki in omenja zavode (inštitute), komisije, odbore, laboratorije itd., v katerih naj bi Akademija opravljala znanstveno raziskovalno delo.⁴ Tudi leto dni kasneje prečiščeno besedilo zakona, izdano 11. maja 1949, govori o zunanjih znanstvenih sodelavcih Akademije in o akademjskih »zavodih«.⁵

Zakonska določila je povzel Statut Slovenske akademije znanosti in umetnosti 11. julija 1949. Navaja, da za izvrševanje znanstvenih in umetnostnih nalog Akademija ustanavlja raziskovalne zavode (inštitute), laboratorije, komisije, svete, odbore, sekcije, kabinete, biblioteke, muzeje in druge potrebne ustanove. Podrobneje govori tudi o znanstvenih sodelavcih Akademije.⁶ Po smernicah pristojnih razredov ali upravnikov zavodov naj bi samostojno opravljali

¹ Tajnikovo poročilo o delu Akademije v letu 1946 na Glavni skupščini 21. decembra 1946, *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Druga knjiga 1943–1947*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti, 1947, str. 144–151; Gabrič, Aleš: Slovenska akademija znanosti in umetnosti na političnem prepihu svojega prvega desetletja. *Zgodovinski časopis* 65, 2011, št. 3–4, str. 438–457; Oset, Željko: *Zgodovina Slovenske akademije znanosti in umetnosti Razvoj najvišje znanstvene in umetniške ustanove (1945–1992)*. Ljubljana: SAZU, 2017 (el. knjiga).

² *Letopis* 2, str. 11–17; člen 3, str. 1; člen 7, str. 12.

³ *Letopis* 2, str. 136–143.

⁴ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Tretja knjiga 1948–1949*. Ljubljana: SAZU, 1950, str. 7–14; 14. člen, str. 10; 22. člen, str. 13.

⁵ *Letopis* 3, str. 17–23 (objavljeno tudi v: *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Četrta knjiga 1950–1951*. Ljubljana: SAZU, 1952, str. 7–13); 12. člen, str. 20 (tudi: *Letopis* 4, str. 10); 18. člen, str. 22 (tudi: *Letopis* 4, str. 11).

⁶ *Letopis* 3, str. 23–38 (tudi: *Letopis* 4, str. 14–29); 6. člen, str. 25 (tudi: *Letopis* 4, str. 16); 19., 20., 21. in 22. člen, str. str. 28–29 (tudi: *Letopis* 4, str. 19–20).

znanstvena dela in raziskovanja v ustanovah in zavodih Akademije. Predsedstvo Akademije naj bi pri ustanovah Akademije izmed graduiranih ali diplomiranih absolventov univerze in drugih visokih šol nastavljal znanstvene aspirante.⁷

Glede uprave in vodstva zavodov in drugih ustanov Akademije statut določa:⁸ Znanstveni zavodi (inštituti) in laboratoriji Akademije so upravno podrejeni predsedstvu Akademije v sklopu razreda, v katerega sestav spadajo. Vodiijo jih upravniki. Vsak zavod (inštitut) Akademije ima znanstveni svet, ki ga sestavljajo upravnik, s sklepom skupščine določeni člani Akademije ter visoko kvalificirani znanstveni sodelavci Akademije. V znanstveni svet lahko skupščina Akademije pritegne tudi druge strokovnjake. Znanstveni svet usmerja znanstveno delo zavoda (inštituta).

Zgodovinski inštitut in njegove vsebinske usmeritve

Statutu Akademije so dodani izvlečki iz desetih inštitutskih statuten.⁹ Glavne naloge Inštituta za zgodovino¹⁰ so bile v sekciji za občo in narodno zgodovino: a) organizacija in pospeševanje dela na področjih zgodovinske vede ob sodelovanju z ustanovami v Akademiji in zunaj nje, b) študij problemov s področja zgodovine in njenih pomožnih ved, c) priprava in objava znanstvenih del, monografij in razprav, č) priprava, obdelava in objava virov.

Raziskovalne usmeritve, ki so jih sodelavci in sopotniki zgodovinske sekcije uresničevali po 1950, so bile: Leksikon gospodarske in socialne zgodovine, srednjeveški urbarji za Slovenijo, Historično-topografski leksikon, starejša slovenska historična bibliografija in evidentiranje (katalogiziranje) tuje zgodovinske literature v knjižnicah. Leta 1952 so se začele priprave za obdelavo agrarne zgodovine Slovencev. Mimo osnovnih usmeritev se je izdelovala slikovna kartoteka (album) gradov na Slovenskem kot osnova za zgodovino slovenskih gradov, katalogizacija leta 1951 pridobljenega dela knjižnega fonda Kmetijske družbe in zbirka mikrofilmskih posnetkov iz tujih arhivov.¹¹

Ob standardnih raziskavah sekcije se 1956 najvajata sodelovanje pri mednarodnem projektu Repertorij srednjeveških virov in delo na Historičnem atlasu Slovenije.¹² Od 1961 je bilo delo za Historič-

no-topografski leksikon in atlas srednjeveške Slovenije vključeno v priprave historično geografskega leksikona in atlasa jugoslovanskih dežel v srednjem veku.¹³ Sekcija se je v letu 1962 pridružila delu medakademijskega odbora za izdelavo Slovarja srednjeveške latinščine Jugoslavije.¹⁴

Glavne naloge sekcije leta 1963 so bile:¹⁵ Leksikon za gospodarsko in družbeno zgodovino Slovencev, slovar srednjeveške latinščine Jugoslavije, delo za Historični atlas Slovenije in Historično-topografski leksikon srednjeveške Slovenije, dalje Repertorij srednjeveških virov, edicije urbarjev in odsek za gradove. Sekcija je 1967 sodelovala in deloma zaključila delo pri različnih medakademijskih odborih.¹⁶ Njen velik dosežek je bil izid prvega zvezka *Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev* 1970/1971.¹⁷

Na predlog razreda za zgodovinske in družbene vede se je Inštitut za zgodovino SAZU 1972 razdelil na tri inštitute. Sekcija za občo in narodno zgodovino je postala samostojen Inštitut za občo in narodno zgodovino. Poročilo novega upravnika o delu inštituta v letu 1972 je obsegalo razčlenjene rubrike: Publikacije, Zapuščina dr. M. Kosa, Program edicij virov za slovensko zgodovino,¹⁸ Delo na diplomatariju slovenske srednjeveške zgodovine, Viri za slovensko zgodovino na Madžarskem, Zgodovina kolonizacije jugoslovanskih pokrajin, Historično-topografski leksikon, Odbor za repertorij srednjeveških virov, Slovar novejšje latinščine, Zgodovinski spomeniki Istre, Biblioteka, centralni katalog, bibliografija in uprava.¹⁹ Leta 1973 je inštitut prevzel v hrambo kartoteko tekoče bibliografije, ki jo je po vojni za dela, ki so obravnavala dobo do 1941, pripravljala dr. Vasilij Melik, ki naj bi pregledal inštitutsko retrospektivno biblioteko, ki jo je zasnovala dr. Melitta Pivec-Stelè.²⁰

1956, 1957, Ljubljana: SAZU, 1958, str. 124–125.

¹³ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Dvanajsta knjiga* 1961, Ljubljana: SAZU, 1962, str. 118–120.

¹⁴ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Trinajsta knjiga* 1962, Ljubljana: SAZU, 1963, str. 95–98 (tu 96). Rezultat tega podjetja je bil *Lexicon Latinitatis medii aevi Iugoslaviae. Vol. 1: A–K.* – 1971; *Vol. 2: L–Z.* – Zagrabiae: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1978 (ur. Marko Kostrenčič).

¹⁵ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Štirinajsta knjiga* 1963, Ljubljana: SAZU, 1964, str. 70–73.

¹⁶ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Osemnajsta knjiga* 1967, Ljubljana: SAZU, 1968, str. 135–138 (tu 136).

¹⁷ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Enaindvajseta knjiga* 1970, Ljubljana: SAZU, 1971, str. 132–135; *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek. Agrarno gospodarstvo.* Ljubljana: SAZU, 1970.

¹⁸ 12. septembra 1972 je bilo v dvorani Akademije posvetovanje, ki je sprejelo program edicij virov za slovensko zgodovino, objavljeno v brošuri *Program edicij virov za slovensko zgodovino. Posvetovanje v Ljubljani 12. septembra 1972*, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1972.

¹⁹ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. 23. knjiga* 1972, Ljubljana: SAZU, 1973, str. 133–139.

²⁰ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. 24. knjiga* 1973, Ljubljana: SAZU, str. 118–122. V poročilu ni omenje-

⁷ Akademija je mogla tudi promovirati doktorje znanosti. Leta 1953 je promovirala prva doktorja: Dušana Hadžija in Marjana Plaperja, gl. *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Peta knjiga* 1952–1953. Ljubljana: SAZU, 1954, str. 257.

⁸ *Letopis* 3, 43. in 44. člen, str. 35–36 (tudi: *Letopis* 4, str. 26–27).

⁹ *Letopis* 3, str. 38–43.

¹⁰ *Letopis* 3, str. 40–41.

¹¹ *Letopis* 5, str. 231–233, 304–305.

¹² *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Osmo knjiga*

Leta 1976 poročilo prvič omenja izvajanje arhivskega sporazuma med Jugoslavijo in Avstrijo iz leta 1923 glede restitucije arhivskega gradiva iz avstrijskih arhivov.²¹ Nova vsebina raziskav je od 1979 bilo delo na korespondenci politika Henrika Tume.²² Leta 1981 se omenja izid drugega dela *Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev*²³ ter delo na historični topografiji, na virih in historični bibliografiji, na Tumovi korespondenci, na tekoči in retrospektivni historični bibliografiji, na arhivskem sporazumu z Avstrijo.²⁴

Istega leta je bil ustanovljen Znanstvenoraziskovalni center SAZU, v okviru katerega se je združila večina institutov Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Delo Zgodovinskega inštituta Milka Kosa se ni oddaljilo od dosedanjih raziskovalnih tematik. V poročilu za 1983²⁵ je dodana raziskovalna vsebina Problemi slovenske politične zgodovine od konca 18. stoletja do leta 1918.

Projektni podvig

Institut informacijskih znanosti v Mariboru (IZUM) je 1991 začel uvajati spletno katalogizacijo objav COBISS. Raziskovalci so morali poskrbeti za vnos svojih tipološko opredeljenih publikacij v sistem.²⁶ Ta je imel kasneje ključno vlogo za merjenje »znanstvene uspešnosti« raziskovalcev, ki je pogojevala financiranje njihovih raziskav.

Ministrstvo za znanost in tehnologijo je 1993 uvedlo financiranje raziskovalnega dela po projektih. Sistemizacij in stalnosti plačanih delovnih mest ter stabilnega plačevanja zaposlenih raziskovalcev ni bilo več, ključna zanje je bila vključenost v projekt(e) z določenim številom raziskovalnih ur. Z uvedbo

projektov so nastopile spremembe v vsebinah raziskav inštituta,²⁷ ki so bile usmerjene v obdobje od srednjega veka do konca prve svetovne vojne, prvenstveno v načrtovanje, organiziranje in vodenje prioritarnih infrastrukturnih zgodovinskih raziskav na eni in v temeljne zgodovinske raziskave na drugi strani. V prvem sklopu so izstopale objave virov za zgodovino Slovencev in raziskave topografije in kolonizacije slovenskega prostora, v drugem pa preučevanje gospodarske in družbene zgodovine Slovencev, ki se ji je kasneje pridružilo raziskovanje kulturne, politične, (u)pravne zgodovine in zgodovine vsakdanjega življenja. V projektnem sistemu je bilo prek inštituta prijavljenih pet projektov. Nekateri inštitutski sodelavci so sodelovali tudi pri projektih drugih ustanov. Kljub številčnosti projektov pa je zaradi skromno dodeljenih sredstev za vsakega od njih skupni finančni izplen inštituta močno zaostajal za njegovimi potrebami.²⁸

V letu 1995 se je izteklo prvo triletno obdobje projektno organiziranega raziskovalnega dela. Nova ureditev je imela kvarne posledice, saj so bile poglavne raziskovalne vsebine, ki so narekovale nastanek in pogojevale razvoj inštituta, potisnjene v ozadje; inštitut je postal skupek posameznikov, ne pa enoten znanstveni kolektiv, ki bi delal na skupnih, dolgoročnih raziskavah.²⁹ Pripravljanje projektnih predlogov in poročil o delu je prijaviteljem odjedalo čas za kreativne raziskave.

Sodelavci inštituta so si v okviru projektnih raziskav prizadevali nadaljevati z uresničevanjem programa Naravna in kulturna dediščina Slovenskega naroda Slovenske akademije znanosti in umetnosti.³⁰ Osredotočali so se na štiri sklope raziskav: objava virov za slovensko zgodovino, topografija in kolonizacija slovenskega ozemlja, gospodarska in družbena zgodovina Slovencev in problemi slovenske zgodovine 19. in prve polovice 20. stoletja. V drugi fazi projektno razdrobljenega raziskovalnega dela (po letu 1996) so se te raziskave izvajale v obliki kar osmih projektov.

Do modifikacije projektno razbitega izvajanja raziskovalnega dela je prišlo leta 1999 z uvedbo programov, v katere so se »pretočila« dotedanja projektna sredstva. Inštitut je izvajal dva:³¹ Sloven-

no delo na gospodarski in družbeni zgodovini Slovencev, ki se vnovič navaja v poročilo za leto 1974 (*Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 25. knjiga 1974, Ljubljana: SAZU, 1975, str. 126–132) in kasneje.

²¹ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 27. knjiga 1976, Ljubljana: SAZU, 1977, str. 167–170; Oblak Čarni, Marija: Bogo Grafenauer in izvajanje arhivskega sporazuma z Avstrijo. *Grafenauerjev zbornik* (ur. Vincenc Rajšp). Ljubljana: SAZU etc., 1996, str. 143–150.

²² *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 30. knjiga 1979, Ljubljana: SAZU, 1980, str. 193–199; Tumova korespondenca je izšla 1994 pod uredništvom Branka Marušiča ob sodelovanju več sodelavcev inštituta: Tuma, Henrik: *Pisma. Osebnosti in dogodki (1893–1935)*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU; Trst: Devin, 1994.

²³ *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, II. zvezek. Družbena razmerja in gibanja*, 1980. Monumentalno delo je bilo predlagano za Kidričevo nagrado, vendar kandidatura ni uspela.

²⁴ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 32. knjiga 1981, Ljubljana: SAZU, 1982, str. 213–218.

²⁵ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 34. knjiga 1983, Ljubljana: SAZU, 1984, str. 243–247.

²⁶ Mihelič, Darja: Križev pot (prijaviteljev) raziskovalnih projektov ali »Boj se Danajcev, tudi če prinašajo darove!«. *Raziskovalec. Strokovna revija o raziskovalni in inovacijski politiki* 27, 1997, št. 3–4, str. 62–63.

²⁷ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 44. knjiga 1993, Ljubljana: SAZU, 1994, str. 277–281.

²⁸ Raziskovalec naj bi bil letno »polno pokrit« s 1700 raziskovalnimi urami, kar je bil 1 F(ull) T(ime) E(quivalent). S strani Ministrstva privzeta urna postavka pa je le malo presegala vrednost raziskovalne ure najnižjega znanstvenega naziva (znanstvenega sodelavca). Na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa so prevladovali višji nazivi, kar je inštitut vnaprej obdilo na nezadostno finančno pokritost.

²⁹ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 46. knjiga 1995, Ljubljana: SAZU, 1996, str. 299–301, tu: str. 300.

³⁰ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 47. knjiga 1996, Ljubljana: SAZU, 1997, str. 267–274.

³¹ Zaradi slabe odločitve, sprejete po nasvetu uprave ustanove (Zvonka Perè), je inštitut ob privzetem načinu prevedbe

ska zgodovina od antike do 16. stoletja in Slovenska zgodovina od 16. do 20. stoletja, ki sta se 2004³² združila v en program Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti, ki je zajemal obdobje do konca prve svetovne vojne in združeval štiri tradicionalne tematske sklope, pri čemer pa se je sklop gospodarska in družbena zgodovina vsebinsko razširil v raziskave gospodarske, družbene, kulturne, vsakdanje zgodovine slovenskega prostora. Raziskave so se poslej uresničevale v programsko-projektni obliki.

Vodstvo, osebje Zgodovinskega inštituta: v okviru Akademije ...

Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti za razdobje 1948 in 1949 navaja člane uprave dvanajstih inštitutov in komisij.³³ Upravnik Inštituta za zgodovino je bil akad. Milko Kos, znanstveni svet pa so sestavljali: akademiki Ivan Grafenauer, Janko Polec, Fran Ramovš, France Stelè in prof. dr. Josip Korošec. Načelnik sekcije občna in narodna zgodovina je bil akad. Milko Kos, strokovni sodelavci pa so bili dr. Bogo Grafenauer, dr. Josip Mal, Vasilij Melik, Bogo Teply, Marija Verbič, dr. Sergij Vilfan, dr. Fran Zwitter in dr. Josip Žontar.³⁴

Upravnik in sestav znanstvenega sveta Inštituta za zgodovino sta 1950 in 1951 ostala nespremenjena. Sekciji za občo in narodno zgodovino se je pridružila (honorarna) strokovna sodelavka dr. Melitta Pivec-Stelè, ki je skrbela za biblioteko in bibliografijo. V strokovni svet sta se vključila dr. Pavle Blaznik in dr. Ferdo Hauptmann.³⁵ Po smrti akad. Frana Ramovša (1952) in akad. Janka Polca (1956) so v znanstvenem svetu ostali akademiki Ivan Grafenauer, Milko Kos, France Stelè in dr. Josip Korošec. Sekciji se je tega leta pridružil na novo redno zaposleni znanstveni sodelavec dr. Pavle Blaznik, ki je bil 1958 izvoljen za višjega znanstvenega sodelavca, 1962 pa za znanstvenega svetnika.³⁶ Pripravljala in usklajevala je besedila za gospodarsko in družbeno zgodovino Slovencev, ukvarjal se je s kolonizacijo, objavil je freisinške urbarje,³⁷ ob njih pa sijajno monografijo o Škofji Loki in loškem gospostvu,³⁸ sestavljal je gradivo za srednjeveško topografijo Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške, sodeloval je pri izvajanju arhivskega

sporazuma z Avstrijo. Nov član znanstvenega sveta je 1958 postal akad. Fran Zwitter, leto kasneje (1959) pa namesto dr. Josipa Korošca še akad. Srečko Brodar.³⁹ Znanstveni svet so sestavljali akademiki Srečko Brodar, Ivan Grafenauer, Milko Kos, France Stelè in Fran Zwitter. Po 1964 v znanstvenem svetu ni bilo več konec leta 1963 preminulega akademika Ivana Grafenauerja.⁴⁰

24. marca 1972 se je poslovil tudi idejni oče in upravnik Inštituta za zgodovino ter načelnik njegove Sekcije za občo in narodno zgodovino, akad. Milko Kos. Za upravnika inštituta je bil izvoljen akad. France Stelè, za načelnika Sekcije za občo in narodno zgodovino pa akad. Fran Zwitter. Strokovni svet sekcije so sestavljali: akademika Fran Zwitter in Bogo Grafenauer, dopisni član Dušan Kermavner, dr. Sergij Vilfan, dr. Pavle Blaznik, zunanja znanstvena sodelavka dr. Melitta Pivec-Stelè in na novo zaposleni višji strokovni sodelavec Božo Otorepec. Že 10. avgusta 1972 pa je akad. France Stelè umrl, Inštitut pa se je razdelil na tri samostojne inštitute, ki so ustrezali dotedanjim sekcijam.

Upravnik Inštituta za občo in narodno zgodovino je postal akad. Fran Zwitter,⁴¹ člani leta 1973 oblikovanega znanstvenega sveta inštituta pa so bili poleg upravnika še akad. dr. Bogo Grafenauer, dopisni član SAZU Dušan Kermavner (do 1975),⁴² prof. dr. Sergij Vilfan, znanstveni svetnik dr. Pavle Blaznik in zunanja znanstvena sodelavka dr. Melitta Pivec-Stelè, ki je oktobra umrla. Tajnik inštituta je bil višji strokovni sodelavec Božo Otorepec,⁴³ ki je evidentiral, zbiral in znanstveno obdeloval srednjeveško listinsko gradivo ter sestavljal centralni katalog srednjeveških listin (CKSL) z namenom nadaljevati projekt izdajanja *Gradiva* za zgodovino Slovencev v srednjem veku, ki ga je zastavil dr. Franc Kos.⁴⁴ Sodeloval je v skupini izvedencev za realizacijo arhivskega sporazuma z Avstrijo iz 1923. Ukvarjal se je s temeljnimi zgodovinskimi vedami in raziskoval pečate in grbe slovenskih mest in trgov.⁴⁵ Od 1976 do 1993 je

³⁹ *Letopis* 9, str. 14; *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Deseta knjiga 1959*, Ljubljana: SAZU, 1960, str. 10.

⁴⁰ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Petnajsta knjiga 1964*, Ljubljana: SAZU, 1965, str. 10.

⁴¹ *Letopis* 23, 133–139.

⁴² *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. 26. knjiga 1975*, Ljubljana: SAZU, 1976, str. 10.

⁴³ *Letopis* 24, str. 10; 118.

⁴⁴ Kos, Franc: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku I (l. 501–800)*. Ljubljana: Leonova družba, 1902; *II (l. 801–1000)*. Ljubljana: Leonova družba, 1906; *III (l. 1001–1100)*. Ljubljana: Leonova družba, 1911; *IV (1101–1200)*. Ljubljana: Leonova družba, 1915; Kos, Franc in Kos, Milko: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku V (1201–1246)*. Ljubljana: Leonova družba, 1928.

⁴⁵ To je bila tudi tema njegovega doktorskega dela, ki je izšlo v obliki odmevne monografije, prim. Otorepec, Božo: *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov v slovenskem prostoru* (doktorska disertacija). Ljubljana 1986; Otorepec, Božo: *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica, ZRC SAZU, 1988.

projektov v programe izgubil sredstva za enega sodelavca (1 FTE).

³² *Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Poročilo o delu 2004*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2005, 67–78.

³³ *Letopis* 3, str. 55–60.

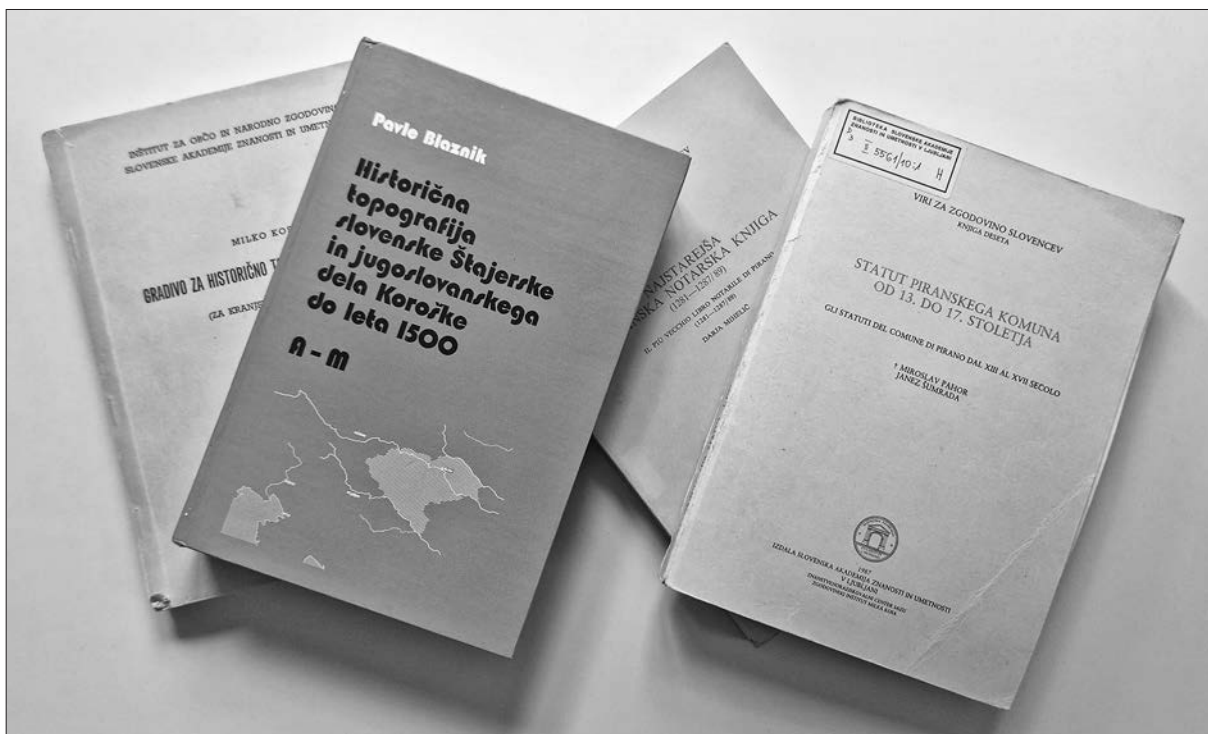
³⁴ *Letopis* 3, str. 58.

³⁵ *Letopis* 4, str. 66.

³⁶ *Letopis* 8, str. 14; *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Deveta knjiga 1958*, Ljubljana: SAZU, 1959, str. 14; *Letopis* 13, str. 10.

³⁷ Blaznik, Pavle: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo Zv. 4. Urbarji freisinške škofije*. Ljubljana: SAZU, 1963 (Viri za zgodovino Slovencev, knj. 4).

³⁸ Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973.

Primeri starejših inštitutskih objav virov in topografij.

predaval zgodovinske pomožne vede na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

S 1. oktobrom 1974 je mesto stažistke-asistentke nastopila Darja Grafenauer,⁴⁶ Jelka Milošević-Perko pa mesto strokovne delavke.⁴⁷ Prva je za objavo pripravljala piranske notarske knjige,⁴⁸ ki so bile po Programu edicij virov za slovensko zgodovino uvrščene med prioritarno gradivo. Obe sta bili vključeni v tehnična dela pri gospodarski in družbeni zgodovini Slovencev: prva v sestavljanje imenskega seznama in zbiranje ponazoril, druga v tipkanje rokopisov. V ustrezno obliko za razmnoževanje sta pripravili kartotečno gradivo za historično topografijo Kranjske iz zapuščine Milka Kosa, ki je izšlo 1975,⁴⁹ prva tudi

kartoteko tujih oblik krajevnih imen za to publikacijo.⁵⁰ Tipkali sta zapisnike sestankov glede arhivskega sporazuma z Avstrijo, ki so bili včasih na inštitutu, pri njih pa so s slovenske strani od »sopotnikov« inštituta sodelovali akad. Fran Zwitter, dopisni član SAZU Sergij Vilfan, akad. Bogo Grafenauer, dr. Pavle Blaznik in Božo Otorepec.

Inštitut se je 13. marca 1977 preimenoval v Zgodovinski inštitut Milka Kosa.⁵¹ Leta 1979 je postal sodelavec inštituta asistent mag. Stane Granda, strokovna sodelavka Dragica Bradeško pa je zamenjala Jelko Milošević Perko.⁵² Prvi naj bi se posvetil raziskavam zapuščine Etbina in Henrika Costa, kasneje pa se je usmeril v preučevanje revolucionarnega leta 1848.⁵³ Leta 1980 je zamenjal Božo Otorepca na mestu tajnika inštituta.⁵⁴ Konec leta je bila na razpisano mesto strokovne sodelavke zgodovinarke-bibliograf-

⁴⁶ Od 1974 Mihelič.

⁴⁷ *Letopis* 25, str. 126.

⁴⁸ V obravnavanem časovnem okviru: Mihelič, Darja: *Najstarejša piranska notarska knjiga. (1281–1287/89)*. Ljubljana: SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1984 (Viri za zgodovino Slovencev 7); ista: *Piranska notarska knjiga. Drugi zvezek (1284–1288)*. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1986 (Viri za zgodovino Slovencev 9); ista: *Piranska notarska knjiga. Tretji zvezek (1289–1292) = The notary book from Piran. Third volume (1289–1292)*. Ljubljana: Založba ZRC, 2002 (Thesaurus memoriae, Fontes 1). Notarske knjige in drugi rokopisi piranske enote Pokrajinskega arhiva Koper so bili osnova za njeno doktorsko delo Mihelič, Darja: *Neagrarno gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340* (doktorska disertacija). Ljubljana, 1983 in objavo ista: *Neagrarno gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340*. Ljubljana: SAZU, 1985. Za raziskovalne dosežke na področju raziskovanja starejše zgodovine naših mest je 1988 prejela nagrado sklada Borisa Kidriča.

⁴⁹ Kos, Milko: *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za*

Kranjsko do leta 1500). Ljubljana: Inštitut za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1975. Kartoteko je v končno obliko pretipkal dr. Pavle Blaznik, ki je pripravil tudi uvod in seznam kratic.

⁵⁰ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. 28. knjiga* 1977, Ljubljana: SAZU, 1978, str. 153.

⁵¹ *Letopis* 30, str. 11, 193

⁵² Granda, Stane: *Prva odločitev Slovencev za Slovenijo. Dokumenti z uvodno študijo in osnovnimi pojasnili*. Ljubljana: Nova revija, 1999; isti: *Dolenjska v revolucionarnem letu 1848/49* (doktorska disertacija). Ljubljana, 1994; isti: *Dolenjska v revolucionarnem letu 1848/49*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba; Ljubljana: ZRC SAZU, 1995.

⁵⁴ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. 31. knjiga* 1980, Ljubljana: SAZU, 1981, str. 11, 131. Ta letopis ima kot prvi v zbirki prenovljeno zunanjo in notranjo obliko.

ke sprejeta ter 1981 nastavljena Eva Holz, ki se je lotila raziskave zgodovine prometa in pripravila monografijo o cestnem omrežju na Slovenskem.⁵⁵ Istega leta je novo mesto asistenta na inštitutu zasedel Janez Šumrada,⁵⁶ ki je skupaj z dr. Miroslavom Pahorjem pripravil objavo srednjeveških piranskih statutov,⁵⁷ v doktorskem delu pa se je osredotočil na raziskave Ilirskih provinc.⁵⁸ Pri nadgrajevanju te tematike mu je koristilo leto dni (1994) v diplomatski službi na veleposlaništvu v Parizu.⁵⁹

... in v okviru samostojnega Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU

Leta 1980 je bil sprejet nov zakon o Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.⁶⁰ V skladu z njim je bil sprejet nov statut.⁶¹ V letu 1982 je bila izvedena reorganizacija SAZU: večina akademjskih inštitutov se je povezala v samoupravno delovno organizacijo Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU)⁶² in se odcepila od SAZU. Upravnik zgodovinskega inštituta je bil akad. Fran Zwitter, znanstveni svet pa so sestavljali akademika Fran Zwitter (predsednik) in Bogo Grafenauer, dopisni član SAZU Sergij Vilfan in dr. Pavle Blaznik. Na inštitutu so bili zaposleni: znanstveni svetnik dr. Pavle Blaznik, višji raziskovalni sodelavec Božo Otorepec, asistenti Darja Mihelič, mag. Stane Granda in Janez Šumrada ter strokovna sodelavka Eva Holz.⁶³ Dr. Pavle Blaznik se je konec leta 1982 upokojil, na razpisano mesto asistenta za zgodovino Slovencev v novem veku pa je bil sprejet Vincenc Rajšp.⁶⁴ Njegov delokrog je bil deloma usmerjen v zgodovino prometa,⁶⁵ ob najdbi jožefinskih vojaških zemljevidov v dunajskem »vojnem arhivu« pa je pripravil njihovo objavo za slovensko ozemlje.⁶⁶

Predsedstvo SAZU je 1983 imenovalo nove člane znanstvenega sveta inštituta v sestavi: akademiki Fran Zwitter (predsednik), Bogo Grafenauer in Sergij Vilfan, dopisni član SAZU Ferdo Gestrin, dr. Pavle Blaznik, višji raziskovalni sodelavec Božo Otorepec in asistentka dr. Darja Mihelič. Asistent mag. Stane Granda je namesto akad. Frana Zwittra postal upravnik inštituta,⁶⁷ od 1981 do 1992 pa je bil tudi pomočnik (v. d.) direktorja ZRC SAZU. Inštitutsko osebje so sestavljali: višji raziskovalni sodelavec Božo Otorepec, asistenti mag. Stane Granda, dr. Darja Mihelič, mag. Vincenc Rajšp in Janez Šumrada ter strokovna sodelavka mag. Eva Holz.⁶⁸

Dr. Darja Mihelič je bila 1984 izvoljena v naziv znanstvene sodelavke, na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani pa je bila objavljena k sodelovanju s predavanji iz zgodovine Slovencev v srednjem veku.⁶⁹ Božo Otorepec je bil preveden v naziv raziskovalnega svetnika, mag. Stane Granda v višjega raziskovalnega sodelavca, mag. Vinko Rajšp v naziv raziskovalnega sodelavca, mag. Eva Holz pa je bila izvoljena v raziskovalno sodelavko. Tega leta se je poslovil dr. Pavle Blaznik,⁷⁰ sodelavci inštituta pa so se skupaj lotili dela na objavi Historične topografije Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške iz kartotečne zapuščine pokojnega kolega: kolacionirali so besedila rokopisa in v klasično natisnjene »plahte« vnašali popravke.⁷¹ Leta 1985 se je inštitutu kot tajnica pridružila Cvetka Puncer (od 1986 Vode).⁷²

Institucija mladih raziskovalcev, ki jo je v osemdesetih letih 20. stoletja uvedlo Ministrstvo za znanost in tehnologijo, je vplivala na povečanje števila in pomladitev inštitutskega osebja. V letu 1987 se je na inštitutu zaposlil Dušan Kos.⁷³ Njegova mentorica je bila dr. Darja Mihelič, ko pa je 1990 odšla kot štipendistka sklada Alexandra von Humboldta v Nemčijo, je mentorstvo prevzel dr. Božo Otorepec. Dušan Kos

⁵⁵ Holz, Eva: *Razvoj cestnega omrežja na Slovenskem ob koncu 18. in v 19. stoletju*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1994 (Zbirka ZRC, 2).

⁵⁶ *Letopis* 32, str. 12, 213–218.

⁵⁷ Pahor, Miroslav in Šumrada, Janez: *Statut piranskega komununa od 13. do 17. stoletja*. Ljubljana: SAZU, 1987 (Viri za zgodovino Slovencev 10).

⁵⁸ Šumrada, Janez: *Nekateri temeljni problemi Ilirskih provinc* (doktorska disertacija). Ljubljana, 1992.

⁵⁹ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 45. knjiga 1994, Ljubljana: SAZU, 1995, str. 224. 252.

⁶⁰ *Letopis* 31, str. 19–28.

⁶¹ *Letopis* 32, str. 19–40.

⁶² *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 33. knjiga 1982, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1983, str. 3.

⁶³ *Letopis* 33, str. 184.

⁶⁴ *Letopis* 33, str. 203.

⁶⁵ Rajšp, Vincenc: *Obsoška cesta v prometni politiki avstrijske države do konca 18. stoletja. Prispevki za zgodovino Tolminskega*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Sekcija za krajevno zgodovino, 1994, str. 46–51 (Kronika, 42, št. 1).

⁶⁶ Rajšp, Vincenc in Ficko, Majda: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Zv. 1*. Ljubljana: ZRC SAZU, Arhiv Republike Slovenije, 1995; Rajšp, Vincenc, Ficko, Majda, Grabnar, Marija, Serše, Aleksandra in Kološa, Vladimir: *Zv. 2*, 1996;

Rajšp, Vincenc in Trpin, Drago: *Zv. 3*, 1997; Rajšp, Vincenc, Serše, Aleksandra in Ficko, Majda: *Zv. 4*. Ljubljana, 1998; Rajšp, Vincenc, Marija Grabnar: *Zv. 5*, 1999; Rajšp, Vincenc, Grabnar, Marija, Kološa, Vladimir et al.: *Zv. 6*, 2000; Rajšp, Vincenc, Serše, Aleksandra et al.: *Zv. 7*, 2001.

⁶⁷ Predstojnik je bil do 1996.

⁶⁸ *Letopis* 34, str. 216, 243–247.

⁶⁹ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 35. knjiga 1984, Ljubljana: SAZU, 1985, str. 168. Do študijskega leta 1994 je predavala na Oddelku za zgodovino, od 1995 na Oddelku za arheologijo, od 2002 pa tudi na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem v Kopru.

⁷⁰ *Letopis* 35, str. 189–193.

⁷¹ Prva dva zvezka sta izšla 1986 in 1988: Blaznik, Pavle: *Historična topografija Slovenije. Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500*. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa. 1: *A–M*. – 1986; 2: *N–Ž*. – 1988; seznam tujih oblik krajevnih imen za tretji zvezek je na računalniku pripravila Darja Mihelič: 3: Mihelič, Darja: *Seznam oblik krajevnih imen v srednjeveških virih* – 1989.

⁷² *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 36. knjiga 1985, Ljubljana: SAZU, 1986, str. 268.

⁷³ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 38. knjiga 1987, Ljubljana: SAZU, 1988, str. 283–286, tu: str. 258.

se je v letih 1989–1992 izpopolnjeval na Institut für Österreichische Geschichtsforschung na Dunaju. Pod pedagoškim mentorstvom akad. Ferda Gestri- na je 1993 doktoriral na temo srednjeveškega neagrarnega gospodarstva in družbe na Slovenskem.⁷⁴ V sklopu edicij virov je objavil urbarje za Belo krajino in Žumberk, ptujski statut, celjsko knjigo listin, na bazi CKSL Boža Otorepca pa je raziskoval razmerje gradov in mest na Kranjskem.⁷⁵ Od 1994 do 2003 je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani nasledil prof. Boža Otorepca, ki se je konec leta 1993 upokojil, in na oddelkih za zgodovino in za umetnostno zgodovino poučeval pomožne zgodovinske vede.⁷⁶

V inštitutski kolektiv se je 1987 vključil tudi dr. Branko Marušič, strokovnjak za zgodovino goriških Slovencev v 19. in prvih desetletjih 20. stoletja, ki je imel delovni prostor v Novi Gorici.⁷⁷ Leta 1988 je postal član znanstvenega sveta inštituta, ki mu je od 30. junija 1988, po smrti akad. Frana Zwittera (14. aprila 1988) predsedoval akad. Bogo Grafenauer.⁷⁸ Leta 1990 se je kot nova raziskovalna asistentka pod mentorstvom Branka Marušiča inštitutu pridružila Petra Svoljšak,⁷⁹ katere raziskovalne tematike so zajemale Veliko vojno in razmere na Soški fronti.⁸⁰ Odločitev za njeno pritegnitev v kolektiv se je daljnoročno izkazala za izvrstno, vendar pa je obdobje njenih raziskav, ki ni sodilo v prvotni kronološki okvir inštitutskih vsebin, sprva vzbujalo nekaj pomislekov, ne nazadnje tudi zato, ker nastavitev ni bila vnaprej ustrezno usklajena z znanstvenim svetom inštituta.

Po smrti akad. Boga Grafenauerja (12. maja

1995) je bil 30. junija imenovan nov znanstveni svet inštituta v sestavi: akad. Sergij Vilfan (predsednik), dopisni član SAZU Jože Mlinarič, znanstvena svetnika dr. Branko Marušič in dr. Darja Mihelič, višji znanstveni sodelavci dr. Vincenc Rajšp, dr. Dušan Kos in dr. Stane Granda. Sodelavci inštituta so bili še višja znanstvena sodelavka dr. Eva Holz, asistent z doktoratom dr. Janez Šumrada, asistentka Petra Svoljšak in tajnica Cvetka Vode.⁸¹

V letu 1995 se je konstituiral znanstveni svet ZRC SAZU, ki je od akademijskih razredov prevzel nalogo imenovanja v strokovne, raziskovalne in znanstvene nazive.⁸² Vloge na inštitutu so se vnovič zamenjale po smrti akad. Sergija Vilfana (16. marca 1996).⁸³ Znanstveni svet so sestavljali dr. Darja Mihelič (predsednica), izr. član SAZU Rajko Bratož, dr. Dušan Kos, dr. Branko Marušič, izr. član SAZU Jože Mlinarič in dr. Vincenc Rajšp, ki je postal predstojnik inštituta namesto dr. Staneta Grande. Omenjeni novosti v vodstvu znanstvenega sveta in inštituta na inštitutu nista bili sprejeti soglasno ampak s preglašovanjem.

Osebu inštituta se je 1996 pod raziskovalnim mentorstvom dr. Darje Mihelič pridružil mladi raziskovalec Miha Kosi, ki je tedaj že imel za objavo pripravljeno monografijo *Potujoči srednji vek*. Bila je osnova za njegovo disertacijo⁸⁴ in se je imenitno umeščala v inštitutске raziskave zgodovine prometa, inštitut pa je zapustil dr. Janez Šumrada in krajši čas deloval na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU.⁸⁵ Mladi raziskovalec Matjaž Bizjak, ki je prišel na inštitut 1997,⁸⁶ je pod mentorstvom dr. Dušana Kosa nadaljeval inštitutski program na objavah računskih knjig in urbarjev in jih nadgradil v monografiji *Ratio facta est. Gospodarska struktura in poslovanje poznosrednjeveških gospodov na Slovenskem*.⁸⁷ Leta 1998 je začasno pod raziskovalnim mentorstvom dr. Vincenca Rajšpa postala mlada raziskovalka na inštitutu Alenka Čedilnik,⁸⁸ ki je raziskovala poznoantično obdobje, 1999⁸⁹ pa mladi raziskovalec Miha Preinfalk, ki je pod mentor- skim vodstvom dr. Dušana Kosa preučeval plemiške

⁷⁴ Kos, Dušan: *Neagrarno gospodarstvo in družba v slovenskih deželah v 14. stoletju (s posebnim poudarkom na plemstvu in višje sloje meščanstva)* (doktorska disertacija). Ljubljana, 1993.

⁷⁵ Kos, Dušan: *Urbarji za Belo krajino in Žumberk. (15.–18. stoletje)*. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1991 (Viri za zgodovino Slovencev, knj. 13, Novejši urbarji za Slovenijo, zv. 1); Kos, Dušan in Hernja Masten, Marija: *Statut mesta Ptuja 1513*. Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1999; Kos, Dušan: *Celjska knjiga listin I. Listine svobodnih gospodov Zorvneških do leta 1341*. Ljubljana: ZRC SAZU; Celje: Muzej novejšje zgodovine, 1996; isti: *Blesk zlate krone. Gospodje Svibenski – kratka zgodovina plemenitih nasilnikov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003 (Thesaurus memoriae, Dissertationes, 1); isti: *Med gradom in mestom. Odnos kranjskega, slovenještarskega in koroškega plemstva do gradov in meščanskih naselij do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1994 (Zbirka ZRC, 1).

⁷⁶ *Letopis* 44, str. 280, *Letopis* 45, str. 238.

⁷⁷ *Letopis* 38, str. 258. Finančna sredstva za svojo nastavitev je pridobil od novogoriške občine.

⁷⁸ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 39. knjiga 1988, Ljubljana: SAZU, 1989, str. 200–201.

⁷⁹ *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 41. knjiga 1990, Ljubljana: SAZU, 1991, str. 210.

⁸⁰ Svoljšak, Petra: *Italijanska okupacija Posočja (od maja 1915 do oktobra 1917)* (doktorska disertacija). Ljubljana, 1997; ista: *Soča, sveta reka. Italijanska zasedba slovenskega ozemlja (1915–1917)*. Ljubljana: Nova revija, 2003. Za dosežke na področju raziskovanja slovenskega zgodovinskega spomina o prvi svetovni vojni je 1998 prejela srebrni znak ZRC.

⁸¹ *Letopis* 46, str. 270

⁸² *Letopis* 46, str. 267.

⁸³ *Letopis* 47, str. 234

⁸⁴ Kosi, Miha. *Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 1998 (Zbirka ZRC, 20); isti: *Promet kot eden temeljev gospodarskega razvoja na Slovenskem v srednjem veku* (doktorska disertacija), Ljubljana, 2001.

⁸⁵ *Letopis* 47, str. 235.

⁸⁶ *Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Poročilo o delu 1997*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1998, str. 43–53.

⁸⁷ Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2003 (Thesaurus memoriae, Dissertationes 2). Za delo je 2005 prejel najvišjo stanovsko nagrado (klio).

⁸⁸ *Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Poročilo o delu 1998*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1999, str. 43–54.

⁸⁹ *Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Poročilo o delu 1999*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2000, str. 47–58.

družine na Slovenskem, zlasti družino Auersperg.⁹⁰ Znanstvenemu svetu se je v teh dveh letih pridružil tudi dr. Walter Lukan.

Dr. Vincenc Rajšp je leta 2000 postal direktor Slovenskega znanstvenega inštituta na Dunaju. Kot predstojnica Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ga je zamenjala dr. Darja Mihelič. Predsednik znanstvenega sveta je bil dr. Branko Marušič, člani pa akad. Rajko Bratož, dr. Stane Granda, dr. Dušan Kos, dr. Darja Mihelič in izr. član SAZU Jože Mlinarič. Decembra je kolektiv zapustila mlada raziskovalka Alenka Cedilnik,⁹¹ 2001 pa se mu je pridružil dr. Boris Golec, izvedenec za zgodovino mestih naselbin na Slovenskem v zgodnjem novem veku.⁹² Mesto strokovne sodelavke inštituta je zasedla Barbara Šterbenc Svetina.⁹³

Leta 2002 je postala članica znanstvenega sveta dr. Eva Holz;⁹⁴ leto kasneje je prevzela mentorstvo mlade raziskovalke Katarine Keber, ki se je inštitutu pridružila 2003⁹⁵ in se usmerila v raziskave kužnih epidemij in ukrepov za njihovo zajezitev v 19. stoletju.⁹⁶

Do nekaterih zamenjav v osebju in vodstvu inštituta je prišlo tudi 2004,⁹⁷ ko je bil inštitut že v novih prostorih na Novem trgu 2. Predsednik znanstvenega sveta dr. Branko Marušič se je 15. oktobra upokojil, nasledila ga je dr. Eva Holz, ostali člani sveta so bili: akad. Rajko Bratož, dr. Stane Granda, dr. Dušan Kos, dr. Darja Mihelič, do 7. julija akad. Jože Mlinarič, ki mu je sledil akad. Vasilij Melik. Kolektiv inštituta so sestavljali: znanstveni svetniki dr. Stane Granda, dr. Eva Holz, dr. Dušan Kos, dr. Branko Marušič (do 15. oktobra), dr. Darja Mihelič (predstojnica), višja znanstvena sodelavka dr. Petra Svoljšak ter znanstveni sodelavci dr. Matjaž Bizjak, dr. Boris Golec, dr. Miha Kosi in dr. Miha Preinfalk. Asistentki sta bili mladi raziskovalki mag. Katarina Keber, in v no-

vogoriški enoti Neva Makuc, ki se je ukvarjala z novoveško furlansko historiografijo.⁹⁸ Njen raziskovalni mentor je bil najprej dr. Branko Marušič, nato pa dr. Darja Mihelič. Začasno odsotna strokovna sodelavka inštituta je bila Barbara Šterbenc Svetina.⁹⁹

Inštitutski prostori in pohištvena oprema

Poročilo glavnega tajnika o delu Akademije v letu 1950 na skupščini 29. decembra 1950¹⁰⁰ omenja, da je Akademija, ki je imela sedež v stavbi deželnih stanov na Novem trgu 3, pridobila nekaj prostorov v hiši na Novem trgu 4 (nekdanja Kobencljeva palača). Nekateri inštituti so si 1951 prostorsko opomogli z vselitvijo v prostore na tem naslovu.¹⁰¹

Masivna palača z baročno fasado, katere temelji so še srednjeveški, je bila prezidana po sredi 18. stoletja. Njen lastnik je bil visoki državni uradnik Janez Filip Cobenzl. Visoki, obokani prvo in drugo nadstropje sta bili nekoč namenjeni bivanju gosposke, tretje, z nizkimi stropi, pa služinčadi. V tej etaži je Inštitut za zgodovino, katerega dve sekciji sta v pritličju stavbe Novi trg 3 imeli dve sobi, 1950 dobil na razpolago tri sobe za arheološko sekcijo.¹⁰² Leto kasneje je poleg teh prostorov dobila eno sobo Sekcija za občo in narodno zgodovino, Sekcija za zgodovino umetnosti sobo in kabinet, inštitut pa je izpraznil sobi v pritličju hiše Novi trg 3.¹⁰³ Sekcija za arheologijo se je v prvi polovici petdesetih let preselila v stavbo ob Salendrovi ulici. Ob selitvi je 1953 nabavila laboratorijsko opremo in inventar. Novembra se je v nove prostore preselil upravnik sekcije in laboratorij, pisarna oz. biblioteka pa sta ostali v starih prostorih.¹⁰⁴ Istega leta je bila za glavno poslopje Akademije na Novem trgu 3, za hišo na Novem trgu 4 in za stavbo ob Salendrovi ulici urejena nova hišna telefonska centrala s 23 priključki.¹⁰⁵

Sekciji za občo in narodno zgodovino je bila 1963 v tretjem nadstropju na Novem trgu 4 dodeljena dodatna soba, kamor so prerazporedili del knjižnice.¹⁰⁶ V prostore sekcije oz. kasnejšega Inštituta za občo in narodno zgodovino se je dostopalo skozi vrata na koncu in skozi dvojna ob strani hodnika, ki je zaključeval stopnišče. Glavni inštitutski vhod na koncu hodnika je vodil v podolgovato prehodno sobo ve-

⁹⁰ Preinfalk, Miha: *Genealoška in socialna podoba rodbine Auersperg v srednjem in novem veku* (doktorska disertacija). Ljubljana, 2003; isti: *Auerspergi. Po sledih mogočnega tura*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005 (Thesaurus memoriae, Dissertationes, 4). Za študijo o genealoški in socialni podobi Auerspergov v srednjem in novem veku je 2007 prejel srebrni znak ZRC.

⁹¹ Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Poročilo o delu 2000. Ljubljana: ZRC SAZU, 2001, str. 37–46.

⁹² Golec, Boris: *Družba v mestih in trgih Dolenjske in Notranjske od poznega srednjega veka do srede 18. stoletja* (doktorska disertacija). Ljubljana, 1999. Za doktorsko disertacijo je 2001 prejel nagrado Zlati znak ZRC SAZU.

⁹³ Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Poročilo o delu 2001. Ljubljana: ZRC SAZU, 2002, str. 49–59.

⁹⁴ Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Poročilo o delu 2002. Ljubljana: ZRC SAZU, 2003, str. 49–58.

⁹⁵ Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Poročilo o delu 2003. Ljubljana: ZRC SAZU, 2004, str. 51–60.

⁹⁶ Keber, Katarina: *Epidemije kolere in njihov vpliv na razvoj javnega zdravstvenega sistema na Kranjskem v 19. stoletju* (doktorska disertacija). Ljubljana, 2006; ista: *Čas kolere. Epidemije kolere na Kranjskem v 19. stoletju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.

⁹⁷ ZRC SAZU, Poročilo 2004, str. 67–78.

⁹⁸ Makuc, Neva: *Furlanska historiografija in slovenska zgodovina* (doktorska disertacija). Nova Gorica, 2010; ista: *Historiografija in mentaliteta v novoveški Furlaniji in Goriski*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011. Za monografijo je 2012 prejela stanovsko priznanje slovenskih zgodovinarjev za znanstveni prvenec.

⁹⁹ Od 2005 tehnična urednica *Kronike*, časopisa za slovensko krajevno zgodovino, od 2013 urednica *Novega Slovenskega biografskega leksikona*.

¹⁰⁰ *Letopis* 4, str. 127–136.

¹⁰¹ *Letopis* 4, str. 151–161.

¹⁰² *Letopis* 4, str. 128–129.

¹⁰³ *Letopis* 4, str. 152.

¹⁰⁴ *Letopis* 5, str. 310.

¹⁰⁵ *Letopis* 5, str. 259.

¹⁰⁶ *Letopis* 14, str. 72–73.

Novi trg 4, prvi dom Zgodovinskega inštituta Milka Kosa.

likosti blizu 25 m² z oknom, ki je gledalo na Novi trg proti pročelju glavne stavbe Akademije z veliko uro. Iz te sobe so na levo vodila vrata v upravnikov kabinet enake velikosti, tudi z oknom na Novi trg, na desno pa v veliko vogalno sobo (okrog 50 m²) s štirimi okni, dvema na Novi trg in dvema na Gosposko ulico. Ta soba je imela prehod v sobo podobne velikosti z dvema oknom na Gosposko ulico. Ta prostor je imel tudi svoj vhod s stopnišnega hodnika. Velike sobe z nizkimi stropi niso bile primerne niti za knjižnico niti za kabinetno raziskovalno delo.¹⁰⁷ Sekcija za zgodovino je 1972 pridobila še malo podolgovato sobo¹⁰⁸ (tudi v velikosti ok. 25 m²) z vhodom nasproti stopnišča, namenjeno knjižni zapuščini dr. Franca in akad. Milka Kosa.

Konstrukcija sob je bila lesena, nosilnost pa slaba, zato so bile lesene knjižne police nameščene ob stenah vseh sob, le v sobi nasproti stopnišča so bile kovinske in postavljene tudi prečno po sredini. Tla so bila iz parketa, ki so ga snažilke negovale s tedaj običajnimi loščili. Prostore so ogrevale lončene peči, ob katerih so stali zaboji za premog. Snažilke so zjutraj zakurile v pečeh, nato pa so za ogenj skrbeli sodelavci inštituta. Peči so čez nekaj let nadomestili z radiatorji pod okni, ogrevanje pa je bilo pred napeljavo toplo-

voda speljano v hišo pod trgom iz centralne kurilnice v glavni stavbi Akademije.

Pohištvena oprema inštitutskih prostorov je bila ugledna. Knjižne police ter nekaj omar je bilo izdelanih po meri iz masivnega lesa. Delovne mize so bile velike in funkcionalne, v manjših sobah je stala po ena, v veliki vogalni sobi sprva dve (kasneje celo štiri), v drugi veliki sobi dve. Zlasti lepa je bila upravnikova soba, ki je nekdaj pripadala akad. Milku Kosu, ki je bil leta 1938 med ustanovnimi člani SAZU ter 1938–1939 in 1950–1972 njen glavni tajnik. V njegovi sobi je stala sedežna garnitura: kavč in masivna fotelja iz rdečega umetnega usnja, klubska mizica s stekleno ploščo, delovna miza z zaobljenimi vogali, desno ob vhodu garderobna stena, ob njej pa ozka omara za obleko povezana s knjižno omaro z deloma zastekljenimi knjižnimi policami, vse iz svetlega lesa. Knjižne police so bile tudi ob nasprotni steni. V prehodni sobi je bila ena delovna miza, ob daljših stenah pa so stale knjižne police. V vogalni sobi je bila ob knjižnih policah in delovnih mizah še dvodelna sejna miza z mizno ploščo, oblečeno v rdeče sukno, s stoli, ki so bili tapcirani z rdečim umetnim usnjem in večnamenska omara z vratci. V drugi veliki sobi je poleg knjižnih polic in delovnih miz stala še omara z vratci, klubska mizica z zelenimi fotelji ter dvodelna sejna miza z miznima ploščama v zelenem suknu z zeleno tapciranimi stoli.

¹⁰⁷ Vogalno sobo so pregradili z improviziranimi predelnimi stenami.

¹⁰⁸ *Letopis* 23, str. 133–139 (tu 138).

Adaptacije stavbe in selitve inštituta

Akademija naj bi 1970 »do kraja uredila« hišo Novi trg 4, kjer je bilo v dvoriščnem delu stavbe zgrajeno dvigalo.¹⁰⁹ Pogosto se je kvarilo. Uslužbenci, ki so prihajali delat na inštitut zunaj delovnega časa, so se dvigalu raje odpovedali in uporabljali stopnišče.

Starinska zgradba pod spomeniško zaščito je bila potrebna vzdrževanja, inštitutske potrebe pa so zahtevale prilagoditve.¹¹⁰ Celovita obnova zgradbe se je začela v osemdesetih letih in to od spodaj, z ureditvijo Prešernove dvorane v podprtitliju. V prostoru v njenem podaljšku proti Novemu trgu je bilo potrebno ucvrstiti steber, ki je podpiral ogroženi vogal stavbe. Iz obokov med nadstropji so izpraznili na tone proda, ki so ga nekoč uporabljali kot polnilo. Učvrščevali so tla nadstropij ter injicirali zidove s cementno maso. V bivalnem pogledu je bila za zaposlene bistvena ureditev ogrevanja in vgraditev radiatorjev, v estetskem pa je sijajno uspela restavracija Male dvorane (sedaj: Dvorana štirih letnih časov) v drugem nadstropju.

Večina akademjskih inštitutov je bila v stiski s prostorom. Načrti, da bi dvorišče, »škrbino na Gosposki« pozidali, se niso uresničili, prednost pred tem projektom so imele adaptacije drugih akademjskih zgradb, zlasti Novega trga 5. Dvorišče so tlakovali z gladkim kamnom, ki je bil pozimi nevarno drsen.¹¹¹ Pod dvoriščem je bila sprva klet za premog, ki je bila kasneje predelana v skladišče za knjige. Prostor je zamakal, ko je bil v njem premog, je prišlo celo do samovžiga.

Za sodelavce inštituta sta bili zlasti stresni leti 1986 in 1987.¹¹² Zaradi obnovitvenih del so se začasno preselili, predvsem v drugo nadstropje stavbe poleg Male dvorane. Večina knjig v tem času ni bila dostopna. Gradbena dela so bila hrupna, cementna masa je ob injiciranju zidov curljala skozi vtičnice in odprtine v stenah, valila se je celo skozi okroglo odprtino v steni, nekdanje namenjeno napeljavi iz peči v dimnik (delavci so s cementno maso zalili dimnik do drugega nadstropja!). Pri postavljanju fasadnega odra na dvoriščni strani je delavec prebil debeli zunanji zid stavbe in s svedrom z dvoriščne strani zavrtal v začasni inštitutski kabinet.

Ko so bila dela zaključena, se je inštitut vrnil v prvotne prostore. Tedaj se je odprla možnost za pridobitev dodatnih treh prostorov nad Malo dvorano: prehodnega brez dnevne svetlobe z okensko nišo proti veži z dvigalom, zaprto s stekleno opeko, ter

dve sobi z oknom na Gosposko ulico. Interes za te prostore sta imela zgodovinski in sosednji Muzikološki inštitut. Pridobil jih je prvi s pomočjo akad. Boga Grafenauerja, ki si je večjo od obeh sobic izgovoril kot svoj kabinet in ga dal v uporabo inštitutu. Tja je bila na kovinske police ob stenah prestavljena knjižnica in zapuščina akad. Milka in Franca Kosa.

Ob obnovi so bile zunanje kljuke vrat na inštitutu zamenjane z okroglimi glaviči. Ti so sodelavce primorali, da prostora niso zapuščali brez ključa. To je bilo nujno zlasti ob prihodu na prazen inštitut zunaj delovnega časa.¹¹³ Sicer pa puščanje odprtih vrat ni bilo priporočljivo, saj so inštitute občasno obiskali zmikavti.¹¹⁴

Po zaključenih delih v tretjem nadstropju Novega trga 4, so se sanacijska in obnovitvena dela nadaljevala v mansardi nad inštitutom. Svedri, ki so jih delavci uporabljali pri delu, kovinskim omaram in celo knjigam v prostorih inštituta niso prizanesli. Pri vrtnanju tal mansarde, je sveder skozi strop zgodovinskega inštituta zavrtal v revijo *Annales* iz knjižnega fonda akad. Milka Kosa na vrhnji knjižni polici v kabinetu akad. Grafenauerja.

Inštitutska biblioteka

Sekcija je že v prvih letih obstoja pridobila večjo količino knjig z donacijami, namenjenimi Akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani.¹¹⁵ Kot prvo velja omeniti knjižno zapuščino lingvista in bibliofila Adolfa Robida. Njegova nekdanja knjižnica je predstavljala osnovo knjižnega fonda Akademije, ki je leto po ustanovitvi 1939 pridobila prostore na Novem trgu 3, kjer je našla svoje mesto tudi knjižnica. Knjige so kasneje glede na njihovo vsebino razdelili med akademjske inštitute. Drugi korpus, ki je že v zgodnjem obdobju obogatil knjižnico sekcije, je bila knjižnica Kmetijske družbe za Kranjsko. Ko je bila družba 1945 razpuščena, je velik del njenega knjižnega fonda prevzela Akademija znanosti in umetnosti, izbor knjig pa je opravila dr. Melitta Pivec-Stelè. Leta 1951 je več kot štiri petine knjig prevzela v hrambo Sekcija za občo in narodno zgodovino Inštituta za zgodovino. Donacije in sprotni dotok vseh knjig so zaporedno popisali v Centralni biblioteki SAZU, potem pa jih glede na vsebino – opremljene s signaturo z ustrezno dodatno oznako – posredovali inštitutom. Posamezen inštitut ni prejel knjig v celovitem zaporednem številčnem nizu, ampak so bile med števil-

¹⁰⁹ *Letopis* 21, str. 128.

¹¹⁰ Akademjske stavbe niso bile prilagojene za potrebe kabinetne raziskovalne ali knjižnične dejavnosti. Bile so izročene v skrbništvo in uporabo Slovenske akademije znanosti in umetnosti, kar naj bi zagotovilo ohranitev arhitekturne dediščine Novega trga.

¹¹¹ V poznih sedemdesetih letih si je ob padcu na njem Božo Otorepec zlomil ključnico.

¹¹² *Letopis* 38, str. 283.

¹¹³ Kolega, ki se je ob taki priložnosti zaprl na hodnik, je bil primoran v svojo sobo celó vlomiti.

¹¹⁴ Tisti, ki je »deloval« v hiši poleti 1998, je bil intelektualac: ukradeno bančno kartico je skušal unovčiti ob nakupu knjig v knjigarni Mladinske knjige na Mestnem trgu.

¹¹⁵ Fabjančič, Marija: Naših sedemdeset let. *Sedemdeset let Biblioteka Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. Ljubljana: SAZU, 2008, str. 11–50.

kami vrzeli – knjige z vmesnimi signaturami so bile razporejene na druge enote.

Inštitut za občo in narodno zgodovino si je tudi v ne najbolj rožnatih sedemdesetih letih prizadeval za širitev knjižnice. Leta 1973 je deloma z nakupom deloma z donacijo pridobil večji del dragocene, sistematično zasnovane knjižnice ter arhivsko zapuščino zgodovinarjev dr. Franca Kosa in njegovega sina akad. Milka Kosa. V Centralni biblioteki SAZU so bile knjige inventarizirane kot enoten korpus, ki je dobil prostor na inštitutskih knjižnih policah. Poleg starih tiskov (od 17. stoletja dalje) so med knjižnimi enotami zelo dragocene desetine separatov, ki so jih akad. Milku Kosu s posvetili namenili kolegi, prijatelji in znanci.

Slabi dve desetletji kasneje, 1992, je inštitut prevzel v hrambo knjižnico in arhivsko gradivo odvetnika in politika Henrika Tume, ki je našla prostor v leta 1987 ustanovljeni raziskovalni postaji Zgodovinskega inštituta Milka Kosa v Novi Gorici. Ta korpus je uredila in popisala Petra Kolenc.¹¹⁶

V »predračunalniškem« času je bilo informacije o nahajališču določene knjige v neki knjižnici potrebno pridobiti s fizičnim pregledom katalogov vsake knjižnice *in situ*. Tematsko iskanje knjig po vsebinah naj bi omogočil tim. UDK (Univerzalna Decimalna Klasifikacija). V devetdesetih letih se je postopno začelo evidentiranje knjig v sistemu COBISS, kar je sčasoma pometlo s težavami, s kakršnimi so se včasih soočali raziskovalci, ki so želeli biti seznanjeni z najnovejšo literaturo s svojega raziskovalnega področja.

Tehnična oprema delovnih prostorov, razcvet monografskih objav

Tehnična oprema, s katero je razpolagal inštitut, je bila sprva skromna. Imel je nekaj preprostih telefonov, ki so delovali prek centrale v pritličju glavne stavbe Akademije. Tam je bil tudi razmnoževalni stroj, nekakšen prednik fotokopirnih strojev. Ciklostila hiša ni premogla.

Osnovno delovno orodje inštitutskih sodelavcev je bil do srede 80-ih let običajni pisalni stroj. Novinci večinoma niso dobili novih pisalnih strojev (ali miz in stolov), ampak »podedovane«, včasih izposojene s sosednjih inštitutov. Na inštitutu je bil majhen kuhar, na katerem so si sodelavci lahko skuhalo kavo.¹¹⁷

V 70-ih letih so se začela širiti prva (zasebna) žepna računalna. Za pripravo besedil drugega zvezka *Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev* si je inštitut na pobudo dopisnega člana SAZU Sergija Vilfana omissil diktafon. Preprostemu mikročitalcu se je sčasoma pridružil robusten sodobnejši.

Prvi, malo zmogljivi računalniki in zgoščenke s skromno programsko zasnovjo so prikapljali na inštitut v drugi polovici 80-ih let. Sodelavca Darja Mihelič in Vinko Rajšp, ki sta si iz družinskih proračunov nabavila računalnika znamke IBM, sta bila zainteresirana za nabavo usklajenih naprav tudi na inštitutu. Pri vodstvu ustanove, ki se je zavzemala za računalniško opremo znamke Atari, sta naletela na nerazumevanje in burno negodovanje. Tiskalniki so bili sprva iglični, besedilo, ki ga ni bilo mogoče kaj prida oblikovati, se je tiskalo na »brezkončni papir« (zložen kot harmonika). V začetku 90-ih let je sodelavce inštituta navdušil preprost fotokopirni stroj, ki ga je inštitut imel v souporabi še z dvema inštitutoma, zato je bil nameščen v veži ob dvigalu.

Postopne izboljšave računalniških zmogljivosti so odpirale možnosti namiznega založništva in novih načinov objav, ki so se v primerjavi s klasičnim tiskom občutno pocenile. Inštitut se je pri objavah odlepil od akademijskih zbirk Viri za zgodovino Slovencev in Dela (Razreda SAZU za zgodovinske in družbene vede). Nekaj monografij so sodelavci objavili v okviru zbirke ZRC,¹¹⁸ kasneje pa se je inštitut opogumil in 2002 oz. 2003 zasnoval zbirko Thesaurus memoriae s podzbirkama Fontes¹¹⁹ in Dissertationes.¹²⁰ Na inštitutu se je tudi porodila zamisel zbornikov ob osemdesetletnih jubilejih njegovih učiteljev in sopotnikov: od 1996 do 2003 Boga Grafenauerja, Ferda Gestrina, Sergija Vilfana, Vasilija Melika in Janka Pleterskega.¹²¹

Inštitutsko sobivanje

Seniorja dr. Blaznik in Božo Otorepec sta na inštitutu vpeljala delovni čas, ki je bil železno pravilo. Prvi je prihajal v službo pred 6. uro, odhajal pa je ob 12.30. Drugi je prihajal na delo ob 7. uri in odhajal domov ob 13.30. Darja Grafenauer in Jelki Milošević Perko, ki sta se inštitutu pridružili oktobra 1974, se je delavnik začel ob 7. uri. Prva je delala poln delovni čas in odhajala domov ob 14.30, ob sredah ob 17. uri, druga pa je delala skrajšan delovni čas, do 13. ure. Božo Otorepec je imel sprva njune prihode na delo pod strogim nadzorom in je njune minute zamude beležil na svoj namizni koledar. S prihodom sodelavca Staneta Grande, so stroga časovna merila priho-

¹¹⁸ D. Kos, *Med gradom in mestom*; Kos, Dušan: *Imago iustitiae. Historični sprehod skozi preiskovanje, sojenje in pravo pri plemstvu v poznem srednjem veku*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1994 (Zbirka ZRC, 3); Holz, *Razvoj cestnega omrežja*; Kosi, *Potujoči srednji vek*.

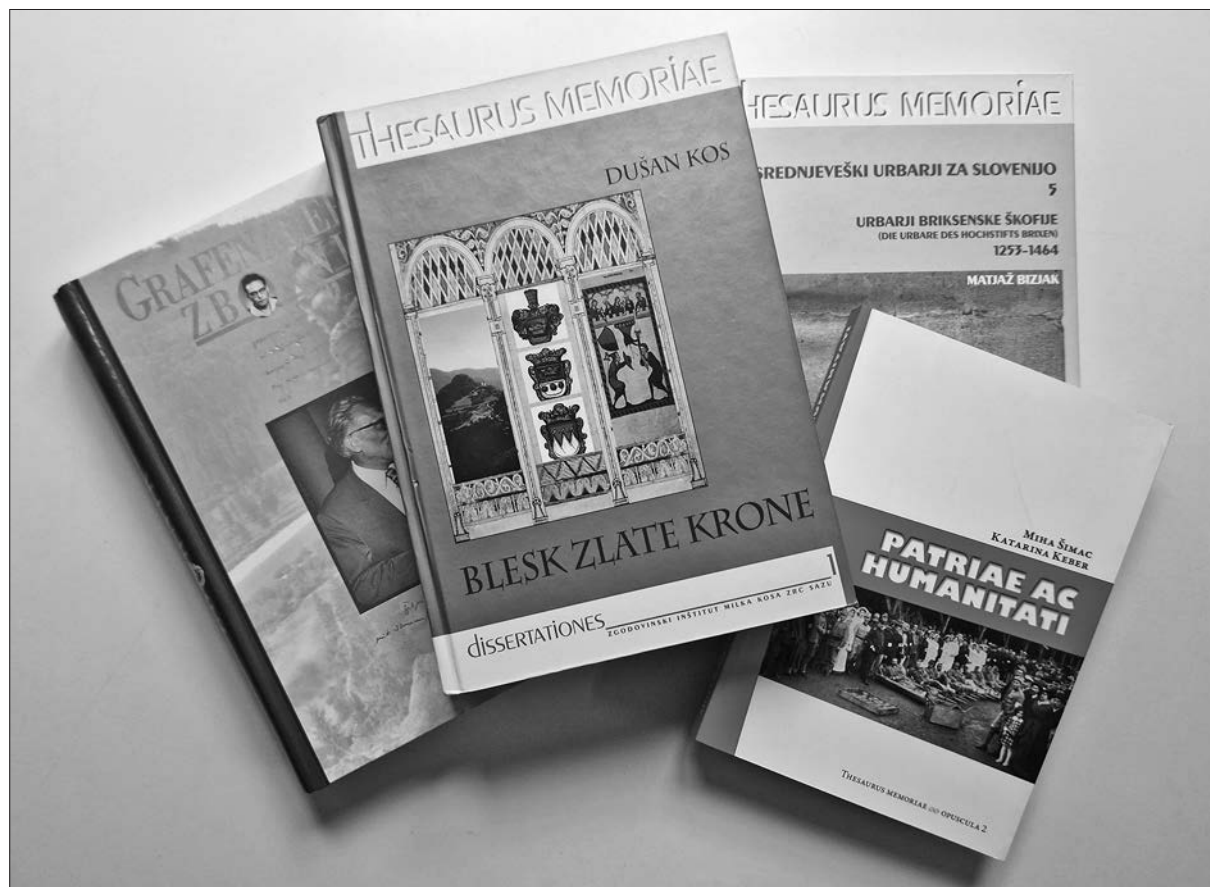
¹¹⁹ Mihelič, *Piranska notarska knjiga*, zv. 3.

¹²⁰ D. Kos, *Blesk zlate krone*; Bizjak, *Ratio facta est*.

¹²¹ *Grafenauerjev zbornik*, ur. Vincenc Rajšp et al. Ljubljana: ZRC SAZU, 1996; *Gestrinov zbornik*, ur. Darja Mihelič, Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 1999; *Vilfanov zbornik. Pravo – zgodovina – narod*, ur. Vincenc Rajšp in Ernst Bruckmüller, Ljubljana: Založba ZRC, 1999; *Melikov zbornik: Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje*, ur. Vincenc Rajšp et al. Ljubljana: Založba ZRC, 2001.

¹¹⁶ Kolenc, Petra: *Katalog knjižnice dr. Henrika Tume*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.

¹¹⁷ V 90-ih letih si je inštitut nabavil tudi sesalec za prah, pri čemer je izkoristil bonus, ki ga je bila deležna inštitutska sodelavka Petra Svoltjšak kot mlada raziskovalka.

Primeri novih inštitutskih zbirk in zbornikov.

dov na delo popustila. Eva Holz, ki je nastopila delo 1. februarja 1981, je tako prišla v službo pred vsemi in – naletela na zaklenjena vrata!

Plače delavcev inštitutov SAZU in kasneje ZRC SAZU do osemdesetih let niso bile poenotene s sorodnimi profili v drugih ustanovah. Pogosto so bile nižje, občasno pa so se popravile. To je bilo odvisno od prizadevanja ustanoviteljice Akademije, ki je bila z inštituti tesno povezana tudi v formalnih, praktičnih zadevah.¹²²

Akademiki, ki so usmerjali delo inštituta, so inštitutske raziskovalce obravnavali naklonjeno in jih pritegnili k sejam znanstvenega sveta inštituta. V spomin se je vtisnilo zlasti vodenje sej znanstvenega sveta pod predsedovanjem akad. Frana Zwittera. De- loval je karizmatično. Govoril je počasi, preudarno in tehtno z močnim pogrskovanjem. Pri tem kadi cigareto za cigareto. Pepela ni sproti otesal v pepelnik, ampak je pustil, da je cigareta odgorela in nato celoten stržen pepela utrnil v pepelniku. Prazno škatlico je zmečkal, odložil v pepelnik in prižgal. Zapisnike je pisal na roko, Jelka Milošević Perko pa jih je pre-

tipkala. Predsednik znanstvenega sveta je sestavljal tudi poročila za *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*.¹²³

Inštitutski sodelavci so bili vpeti v stanovsko društveno in uredniško dejavnost. Stane Granda je bil od 1974 do 1977 urednik *Prispevkov za zgodovino delavskega gibanja* in od 1990 do 2000 odgovorni urednik *Kronike, časopisa za slovensko krajevno zgodovino*, Eva Holz pa je bila glavna urednica te revije od 1996 do 2000.¹²⁴ Darja Mihelič je bila od 1982 do 1986 predsednica Zgodovinskega društva Ljubljana, od 1988 do 1992 predsednica Zveze zgodovinskih društev Slovenije, Stane Granda pa je Zvezi predsedoval od 1996 do 2000. Miheličeva je bila 1992 ob ustanovitvi kluba Humboldtovih štipendistov Slovenije izbrana za njegovo predsednico; skrbnica kluba je ostala do 2002. Leta 1995 je postala slovenska predstavica v izvršnem odboru Comité de l'Association internationale pour l'histoire des Alpes in bila izvoljena slovenska predstavica v Commission internationale pour l'histoire des villes, od 2002 (do 2016) članica njegovega izvršnega odbora. – Člani inštituta

¹²² Darji Grafenauer je npr. odobritev prošnje za dodaten dan dopusta ob poroki podpisal tedanji predsednik Akademije Josip Vidmar.

¹²³ Inštitutska poročila za letno publikacijo ZRC SAZU je pripravil predstojnik inštituta.

¹²⁴ Uredništvo revije je leta 2005 prevzel Miha Preinfalk.

so sodelovali v pedagoških procesih univerz in pridobili univerzitetne pedagoške nazive, bili so člani uredništev revij in zbirk ter svetov, odborov in komisij različnih strokovnih ustanov.

Sodelavci inštituta so bili različnih starosti, temu primerno je bilo tudi njihovo druženje. Dr. Blaznik je bil vesel zlasti obiskov zunanjih obiskovalcev – poleg sodelavcev pri *Gospodarski in družbeni zgodovini*, zlasti dr. Josipa Žontarja, ki je prihajal k njemu, kadar je prišel iz Kranja delat v Arhiv Republike Slovenije. Rad je posedel tudi z akad. Emilijanom Cevcem, upravnikom Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta.

Mlajši sodelavci so skupaj – priložnostno tudi ob navzočnosti akademikov in kolegov z drugih inštitutov – proslavljali praznike, rojstne dneve, magistrije in doktorate. Slavljenec je vselej poskrbel za hrano in pijačo. Božo Otorepec, ki se je siceršnjim tovrstnim dogodkom pridružil le za krajši čas, je po svojem zagovoru doktorata na inštitutu pripravil »celo ohcet«.

Reorganizacija Akademije 1981 je posredno na inštitutu sprožila tudi nesoglasja. Upravnik inštituta Stane Granda je hkrati postal pomočnik direktorja novega ZRC SAZU, kar je občasno vodilo v nasprotje interesov. Razgreti duhovi so se z razdružitvijo funkcij postopno umirili in v novo tisočletje je inštitut stopil složno in uspešno, k čemur so v veliki meri pripomogli mladi neobremenjeni sodelavci, ki so se pridružili inštitutskemu osebju z novimi vizijami raziskav. Večanje števila zaposlenih, zlasti pa potrebe inštitutske knjižnice so postopno prerasle zmogljivosti inštitutskih prostorov na Novem trgu 4. Leta 2003 je inštitut sprejel ponudbo direktorja ZRC SAZU Ota Lutharja za selitev v prostore v zgornjih dveh nadstropjih dvoriščnega trakta stavbe Novi trg 2 z ustrezno zasnovo kabinetov, knjižnice, sanitarij, z novim pohištvo in sodobno tehnično opremo ter kuhinjsko nišo.

Inštitut je sicer na novi lokaciji bolj izoliran kot na prejšnji, kljub temu pa je v novih prostorih zadiral s polnimi pljuči in doživel nesluten razcvet, pravo *aetatem auream*.

Namesto zaključka¹²⁵

Razcvet inštituta predstavljajo njegove sodelavke in sodelavci, ki nas je 18. V času zapisa za obletnično prireditev 12. decembra 2022 je naša povprečna starost znašala 46 let, v razponu od 59 do 28 let. Po nekaterih namigih je številka 46 znamenje ambicioznosti, poguma in prodornosti, ponekod jo imenujejo angelska številka, ker naj bi komunicirala spodbudo za sprejemanje odločitev, za nove ideje, ki vodijo k uspehu v zasebnem in poslovnem življenju. Šest-

inštirideset je atomsko število kemičnega elementa paladija, ki je po nekaterih ocenah redkejši in zato dragocenejši od zlata, v človeških celicah je 46 kromosomov, kar nas genetsko opredeljuje, 46 je knjig Stare zaveze, mnogokotnik tetrakontakaiheksagon ima 46 robov, in še kakšno bolj ali manj znanstveno utemeljitev števila inštitutske povprečne starosti bi lahko našli. Inštitut so seveda tudi naše upokojene in upokojeni sodelavke in sodelavci, ki zvesto sledijo našemu delu, našim dosežkom, našim stremljenjem. Dragoceni trenutki, pogovori, izmenjave idej, ali preprostega spominjanja ustvarjajo most med različnimi generacijami sodelavk in sodelavcev inštituta, odkrivajo podobe znanosti iz preteklih desetletij, ko se nekateri od nas niti rodili niso in jim ne osebni, ne zgodovinski spomin ne more obrisati časov, ko se je na Novem trgu 4 in od leta 2003 na Novem trgu 2 sledilo preteklosti, da bi jo zapisali, zabeležili, komentirali, interpretirali in zlasti, ostali zvesti temu, kar radi poimenujemo »paradni konj« naše vede – viru.

Sodelavke in sodelavci inštituta smo prejemniki nagrad Generacij znanosti, Zveze zgodovinskih društev Slovenije pod imenom KLIO in nagrade Ervina Dolenca za znanstveni prvenec, med nami so nosilci odlikovanj, ki jih kot znak posebne pozornosti podeljujejo tuje države, ker smo uspeli ustvariti posebne učinke medsebojnega sodelovanja, med nami so mladi raziskovalci, ki si utirajo pot med čermi slovenske znanosti in bodo nekoč prejemniki posebnih časti, ki jih namenjamo znanstvenim dosežkom. Smo ustvarjalci, smo znanstveniki z nepogrešljivima strokovnima podpornicama, ki ustvarjamo skupnost z imenom Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, v Ljubljani ter na Raziskovalnih postajah ZRC SAZU v Novi Gorici in Mariboru.

V raziskovalnih tematikah ostajamo zvesti prvotnim in še ne izpolnjenim ali preseženim usmeritvam ustanoviteljev inštituta, zato raziskujemo slovensko historično topografijo, zgodovino mest in urbanih naselbin, zgodovino plemstva in njihovih danes ponekod zanemarenih, drugod obnovljenih, drugje spet ruševinastih domovanj, smo vneti raziskovalci Celjskih, Valvasorja, Slomška, Vodnika, Čopa, Dalmatina, Trubarja, Korošca, Brejca, Franca Jožefa, Karla I. in drugih Habsburžanov, ki so soustvarjali zgodovino slovenskega prostora, ustvarjamo zgodovinske atlase slovenskih mest, raziskujemo zgodovino idej, morale, ambicij, karierizma, preučujemo identitete na prepihu, v robnih, mejnih krajinah, na križiščih kultur in civilizacij, identitete v gibanju, poglobljamo se v zgodovino bolezni, zdravstvenih sistemov, epidemij, sledimo zgodovini ekonomskih, socialnih in političnih procesov v dolgem časovnem obdobju od srednjega veka do prve polovice 20. stoletja, ukvarjamo se z zgodovino vojn in diplomacije, pa tudi zgodovino historiografije, bibliografij in biografij, gledamo nazaj, a nismo zazrti v preteklost, gledamo nazaj, da vidimo, razumemo danes in ugotavljamo, kako naprej. Pred-

¹²⁵ Govor predstojnice inštituta dr. Petre Svolsak na praznovanju okroglih obletic ZIMK-a 12. decembra 2022.

vsem pa ostajamo zvesti virom, njihovim kritičnim izdajam, v analogni in tudi digitalni obliki, do slednje pristopamo previdno, a z zavedanjem, da je tudi digitalno del naše znanstvene prihodnosti.

Svoje znanstvene izsledke uresničujemo skozi štiri inštitutske zbirke, oziroma tri inštitutske in eno medinštitutsko zbirko, z zvenečimi imeni *Thesaurus memoriae* (*Dissertationes*, *Fontes*, *Opuscula*), *Studia diplomatica slovenica* (*Fontes*, *Monographiae*, *Personae*) in Slovenska historična topografija, s katero smo globoko zakorakali v digitalna okolja, ter *Castellologica Slovenica*, ki jo soustvarjamo skupaj s sodelavkami in sodelavci Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta. Naši zakladi preteklosti in vpogledi v preteklost bivališč slovenske plemiške elite izhajajo pri Založbi ZRC, diplomatske študije so našle izvrstnega založnika v celovski Mohorjevi družbi, s katero udejanjamo pogosto mrtvo črko na papirju, a naša je živa, o skupnem kulturnem prostoru, posluh za naše posebne knjižne želje je izkazala Cankarjeva založba, z založbo Viharnik soodkrivamo plemiške rodbine na Slovenskem in skupaj uresničujemo naš skupen cilj – zajeti čim bolj široko pahljačo bralk in

bralcev, jih nagovoriti na znanstveno neomajen, a razumljiv in berljiv način, izzvati njihovo radovednost in jo potešiti.

Tudi v sodobnih družbenih preizkušnjah nismo ostali zaprti v svoje udobne pisarne; čeprav zaprti zaradi epidemije, smo ostali odprti za odgovore, pojasnila, vpogled v preteklost epidemičnih katastrof, ki so pokazali, da tudi izbruh sodobne in še nedokončane pandemije ter odzivi nanjo sledijo historičnim modelom, zato je historična perspektiva potrebna za razumevanje takojšnjega pojava katastrofe (epidemije), za predvidevanje dolgoročnih učinkov tega procesa, za usmerjanje analize na procese zdravljenja družbe po epidemiji in kažipota, kako narediti korak naprej.

In gremo naprej, po sledeh preteklosti, v sodelovanju z inštituti ZRC SAZU, z drugimi slovenskimi znanstvenimi, arhivskimi, muzejskimi ustanovami, po Poti miru – nekoč do Unesca, s partnerskimi ustanovami v tujini, v arhive, kjer nas čaka brezbrežna količina še nepregledanega gradiva, ki odpira nova raziskovalna vprašanja, nova obzorja znanja, nas bogati kot posameznike in kot skupnost.